

RECENZJA KSIĄŻKI ELINOR OSTROM „DYSPONOWANIE WSPÓLNYMI ZASOBAMI”

Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2013

Piotr Chmielewski
Akademia Leona Koźmińskiego

Praca Elinor Ostrom opublikowana w 1990 roku pod tytułem *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge: Cambridge University Press miała do tej pory ponad dwadzieścia wydań. Stanowi ważną pozycję w dorobku Autorki, która jako przedstawicielka amerykańskich nauk politycznych otrzymała w 2009 roku Nagrodę Nobla w dziedzinie ekonomii „za ekonomiczną analizę zarządzania, w szczególności wspólnymi zasobami”. Po raz pierwszy i do tej pory jedyny Nagrodę Nobla w ekonomii otrzymała kobieta.

Omawiana praca, tak jak wiele wcześniejszych i późniejszych prac Autorki, należy do szerokiego interdyscyplinarnego nurtu nowego instytucjonalizmu (NI) w naukach społecznych. Elinor Ostrom (w środowisku teoretyków, badaczy i praktyków nowego instytucjonalizmu znana jako Lin Ostrom) jest przedstawicielką i czołową współtwórczynią tego nurtu¹. Po opublikowaniu szeregu ważnych artykułów podejmujących kluczowe kwestie analizy instytucjonalnej (Ostrom, V. and E. Ostrom, 1977; Kiser, L. and E. Ostrom, 1982; Ostrom, E. 1886, 1986a, 1986b, 1988) ukazuje się omawiana praca poświęcona roli instytucji w kolektywnym gospodarowaniu systemem/pulą wspólnych zasobów (*common-pool resources* – CPR).

Jako przedstawicielka tworzącego się w latach 80. NI, Lin Ostrom czerpała z dorobku klasycznego instytucjonalizmu amerykańskiej ekonomii politycznej (pierwszej połowy XX wieku). Za szczególnie ważne uznawała prace Johna Commonsa z jego koncepcjami transakcji i działających reguł (*working rules*)², które w przypadku Ostrom są określane jako reguły będące w użyciu (*rules-in-use*). Trzeba też odnotować, że pierwsze prace Ostrom dotyczyły problematyki zasad dostarczania dóbr i usług publicznych w amerykańskich aglomeracjach.³ Interdyscyplinarne podejście

¹ Charakterystyka sylwetki naukowej Noblistki Elinor Ostrom – Zob. Chmielewski, P. 2013. *Elinor Ostrom. Wybory i decyzje indywidualne a wybory i decyzje zbiorowe – Jak unikać dylematów społecznych?* „Decyzje” 20: 125-139.

² W obecnym tłumaczeniu pracy określane niezbyt trafnie jako „reguły robocze”.

³ Ostrom, E. (ed). 1976. *The Delivery of Urban Services. Outcomes of Change*. Beverly Hills/London: SAGE PUBLICATIONS; Ostrom, E., R. B. Park, G. P. Whitaker. 1978. *Patterns of Metropolitan Policing*. Cambridge,

Ostrom nie ograniczało się tylko do działalności na pograniczu nauk politycznych i ekonomii⁴. Korzystała z dorobku i współpracowała z przedstawicielami wielu dyscyplin nauk społecznych, w tym: socjologii⁵, antropologii, prawa, ekologii, historii, psychologii czy zarządzania. Ważną rolę w formowaniu koncepcji Elinor Ostrom odegrała bliska współpraca z uczonymi z Centrum Badań Interdyscyplinarnych Uniwersytetu Bielefeld⁶. Doceniając inspirujące i produktywne dla teorii naukowych dobrodziejstwa interdyscyplinarności, Autorka stworzyła swoisty spójny analityczny aparat konceptualny, który rozwijała we wszystkich swoich pracach. Z jednej strony instrumentarium to pozwala uchwycić intelektualną, wielopoziomową i złożoną konstrukcję poglądów Ostrom, bez trudności odnajdować wiodące wątki proponowanej struktury teoretycznej, z drugiej zaś wymaga odczytania w pracach Autorki stopniowego tworzenia pojęć, a wśród przedstawicieli różnych dyscyplin może wywoływać pewne problemy z ich dostosowaniem i przełożeniem na własny język.

Należy podkreślić, iż w ramach interdyscyplinarnej, produktywnej i inspirującej wzajemnej wymiany koncepcji teoretycznych Autorka korzystała zarazem z bogatego empirycznego dorobku ww. dyscyplin nauk społecznych. Interesowały ją szczególnie badania typu *case study* opisujące i analizujące różne rodzaje naturalnych wspólnych zasobów (lub utworzonych przez ludzi – np. Internet) wraz ze strategiami działania ich uczestników oraz specyficznymi dla danego zasobu instytucjonalnymi regułami. Ukazywały one, w jak różne sposoby instytucje oddziałują na zachowania uczestników wspólnot, przyczyniając się do odtwarzania zasobów lub, co także się zdarza w przypadku słabych, ułomnych instytucji, ich zniszczenia.

Przyjmując ogólne założenia o wielkiej złożoności i różnorodności ludzkiego świata, przejawiała nieufność – co widać wyraźnie także w omawianej pracy – wobec proponowanych przez różne dyscypliny nauk społecznych uniwersalnych i jednostronnych wyjaśnień zjawisk społecznych. Odnosiło się to na przykład do niezwykle skomplikowanej natury istot ludzkich, czyli niezwykle złożonej struktury motywacyjnej jednostek, której nie można zredukować do kompletnej racjonalności ludzkiego

Massachusetts: Ballinger Publishing Company; Ostrom, V., R. Bish, E. Ostrom. 1988. *Local Government in the United States*. San Francisco, California: ICS Press.

⁴ W tym samym 1990 roku ukazała się praca laureata Nagrody Nobla w ekonomii w 1993 roku, Douglassa C. Northa, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge, Cambridge University Press będąca swoistą wykładnią NI w amerykańskiej ekonomii politycznej. Praca ta miała – tak jak omawiana praca Ostrom – wiele wydań.

⁵ Początek ostatniej dekady XX wieku przyniósł – poza otwierającymi nowe perspektywy teoretyczne w naukach społecznych pracami E. Ostrom i D. Northa – pracę stanowiącą „jedno z najbardziej oryginalnych przedsięwzięć teoretycznych socjologii” (Świstak 2012: 135). Praca Jamesa S. Colemana *Foundations of Social Theory* traktowała teorię gier jako źródło inspiracji, łącząc perspektywę mikro i makro, odwołując się do socjologicznej teorii wyboru racjonalnego i związanych z nią teoretycznych i praktycznych problemów „racjonalnej rekonstrukcji społeczeństwa”.

⁶ Wśród nich ważną rolę odegrał Reinhard Selten, laureat Nagrody Nobla (wraz z J. Harsanyim i J. Nashem) w dziedzinie ekonomii w 1994 roku, za wkład do teorii gier. W Bielefeld Lin Ostrom brała udział w pracach Grupy Badawczej nad Teorią Gier i Naukami Behawioralnymi zorganizowanej przez R. Seltena.

zachowania. Zdaniem Ostrom poszukiwanie odpowiedzi na pytania o sposoby rozwiązywania przez jednostki ludzkie konkretnych problemów (dokonywanych wyborów) wymaga ciągłej wędrówki, poruszania się w jedną i drugą stronę między światem teorii a światem ludzkiej działalności. Ta ostatnia przebiega zawsze w konkretnym kontekście tworzącym sytuację działania jednostek, rozwiązujących swe problemy egzystencjalne. Realizacja w omawianej pracy tego Popperowskiego postulatu działa na rzecz produktywnych, dwustronnych relacji między teorią a empirią (badania terenowe i eksperymenty laboratoryjne), stanowiąc zarazem mocny dowód na rzecz podejścia interdyscyplinarnego jako warunku tworzenia coraz lepszych teorii.

Rozpoczynając swe rozważania od refleksji nad wspólnymi zasobami i związanymi z nimi dylematami społecznymi, Autorka odwołuje się do teorii gier, przedstawiając procesy zbiorowego podejmowania decyzji w formie sformalizowanej. Przywołuje trzy najczęściej przytaczane i wpływowe modele działań zbiorowych: „tragedii dóbr wspólnych” Garretta Hardina (1968), gry zwanej dylematem więźnia (DW) oraz logiki zbiorowego działania Mancura Olsona (1965/2012). W modelach tych założenie pełnej racjonalności indywidualnej (maksymalizacja korzyści własnej), charakterystyczne dla neoklasycznej ekonomii oraz niekooperacyjnego charakteru gier (brak komunikacji i porozumień między graczami), prowadzi do dość ponurych wniosków, gdy idzie o możliwości przewycięzania wyżej wymienionych dylematów społecznych. Działający uzyskują w tym przypadku dużo gorsze rezultaty, niż gdyby zachowywali się w sposób nieracjonalny. W dodatku krótkofalowe myślenie w kategoriach natychmiastowych korzyści niesie ze sobą długofalowe negatywne konsekwencje dla wspólnoty, której członkiem jest przecież także racjonalny, w danym momencie, gracz. Zdaniem konstruktorów tych modeli jedynym sposobem rozwiązania dylematów społecznych jest nałożenie na jednostki bodźców zewnętrznych i związanych z nimi pozytywnych i negatywnych sankcji.

A zatem gdy nie można mówić o organizowanej oddolnie kooperacji cechującej działania zbiorowe w ramach wspólnoty, zalecenia dla bieżącej polityki rozwiązania problemu współpracy przybierają już to instytucjonalną postać państwa (hierarchiczna kontrola, centralizacja decyzji, przymus itp.), już to postać prywatyzacji wspólnych zasobów (indywidualne prawa własności, decentralizacja decyzji itp.) i poddania ich działaniu mechanizmowi konkurencyjnych rynków. Owe trzy upraszczające złożoną rzeczywistość społeczną modele (oraz ich rozmaite warianty) sprawdzają się co prawda w pewnych sytuacjach społecznych, ale to zaledwie – podkreśla Ostrom – część ciągle rozwijającej się teorii zbiorowego działania (podkreślenie moje – P.Ch.). Dla zilustrowania powyższego twierdzenia Autorka przedstawia grę kooperacyjną, w której gracze zawierają między sobą wiążącą umowę i zobowiązują się do samodzielnego opracowania strategii współpracy oraz wyegzekwowania warunków umowy. A jest to tylko jeden z wielu możliwych sposobów rozwiązywania dylema-

tu wspólnych zasobów. W empirycznej części omawianej pracy Autorka przywołuje szereg przykładów zarządzania systemami wspólnych zasobów, świadczących o solidnych instytucjach i udanych instytucjonalnych rozwiązaniach dylematów CPR. W pracy znajdujemy także przykłady słabej i nieudanej architektury instytucjonalnej, które oznaczają dewastację wspólnych zasobów.

W ten sposób pojawia się teoretyczna alternatywa dla współdziałania, zorganizowana i zarządzana przez samych uczestników zasobów, inna niż centralizacja decyzji czy prywatyzacja wspólnych zasobów. Rabunkowa gospodarka wspólnymi zasobami może zostać wyeliminowana bez stosowania rozwiązań proponowanych przez Hardina czy Olsona, albowiem ludzie w sytuacjach cechujących się strukturą DW potrafią zmieniać własności gry, wprowadzając określone dla danego zasobu rozwiązania instytucjonalne, które wzmacniają motywacje do kooperacji. Zdaniem Autorki: „Najczęściej stosowane teorie kolektywnego działania są zbyt mało rozbudowane i zbyt trudne do interpretowania, toteż nie mogą być w pełni zadowalające jako podstawy skutecznej politycznej analizy zmian instytucjonalnych. Przez »zbyt mało rozbudowane« rozumiem to, że w rozważaniach brakuje podstawowych zmiennych wewnętrznych i zewnętrznych potrzebnych do wyjaśniania samoorganizacji. Przez »zbyt trudne do interpretowania« rozumiem, że teorie te nie dostarczają jasnych wniosków do zalecania sposobów polityki publicznej” (s. 264, 265). Mówiąc krótko, teoria kolektywnego działania jest centralnym problemem nauk społecznych.

Ta ważna konstatacja o charakterze teoretycznym i implikacjach praktycznych odwołuje się do ludzkich umiejętności instytucjonalnego projektowania, jako warunku wstępnego samodzielnego rozwiązywania przez ludzi dylematów społecznych. Sytuacje takie występują często w świecie CPR-ów, a swoje podejście – uznawane przez wielu badaczy za bardzo ważne osiągnięcie nauk społecznych – Autorka określa mianem „instytucjonalnego wyboru racjonalnego” lub „II generacji modeli racjonalnego wyboru teorii kolektywnego działania”, która jest zarazem „ogólną teorią ludzkiego zachowania”⁷. Omawiana praca stanowi nowatorski krok na drodze budowy ugruntowanej empirycznie teorii zbiorowego działania, dostarczając ogólnych ram pojęciowych dla tego intelektualnego przedsięwzięcia (ram określanych potem mianem Institutional Analysis and Development). W omawianej pracy w ramach tych mieszczą się – poza dorobkiem intelektualnym klasyków filozofii społecznej, ekonomii, nauk politycznych, nauk społecznych – teorie wyboru publicznego i prywatnego, wyżej wymienione modele, teoria gier, NI w jego dyscyplinarnych wersjach (ekonomicznej, prawnej itd.), które są testowane w badaniach empirycznych i eksperymentach laboratoryjnych.

⁷ Zob. np. Ostrom, E. 1998. *A Behavioral Approach to the Rational Choice Theory of Collective Action*. Presidential Address, American Political Science Association, 1997. „American Political Science Review” Vol. 92 (No. 1): 1-22.

Governing the Commons – ujmując rzecz najogólniej – formułuje teorię zarządzania wspólnymi zasobami. Poświęcona jest samoorganizacji i samorządności społecznej jako podstawy rozwiązywania i regulowania problemów kolektywnego działania, na jakie napotykać uczestnicy CPR-ów. Podstawowe pytanie Autorki jest pytaniem o sposób, jak grupa jednostek organizuje się, aby uzyskiwać w sposób względnie trwałe wspólne korzyści, przy występującej pokusie indywidualnych zachowań oportunistycznych (jazda na gapę, uchylanie się od zobowiązań itd.). Fakt, że wielu wspólnotom udaje się utrzymać przez długi czas (kilkaset lat, a czasami nawet dłużej) własne zasoby i unikać ich zniszczenia znajduje potwierdzenie w teraźniejszości i historii wielu wspólnot. Empiryczną bazę pracy stanowiły niewielkie, zdaniem Ostrom, wspólnoty – obejmujące od 50 do 15 000 uczestników – zarządzające: wspólnymi pastwiskami, przybrzeżnymi łowiskami, systemami nawadniania ziemi, wspólnymi terenami leśnymi, podziemnymi zbiornikami gruntowej wody. Ze wspólnej puli/systemu zasobów członkowie wspólnoty przejmują na użytek indywidualny jednostki zasobów wytwarzanych w ramach danego systemu.

Systemy wspólnych zasobów naturalnych są podsystemami/częściami większych, złożonych ekosystemów. Dobra wspólne jako typ dóbr ekonomicznych charakteryzuje kilka wyróżniających je spośród innych typów dóbr cech: ich wspólne posiadanie, lecz indywidualne użytkowanie czy „przywłaszczanie” (*appropriation*). Z indywidualną konsumpcją jednostek zasobów wiąże się wysoka ujmowalność jednostek dobra z zasobu jako zapasu, co stanowi różnicę między dobrami wspólnymi a dobrami publicznymi, przy równoczesnym trudnym/kosztownym wyłączeniu uczestników wspólnoty, którzy nie przyczyniają się do odtwarzania/odnawiania/dostarczania danego dobra, która to cecha z kolei charakteryzuje zarówno dobra wspólne, jak i dobra publiczne. Mówiąc krótko, CPR-y to wspólna własność zasobów, z których korzystają indywidualnie członkowie wspólnoty posiadający prawa własności (dostępu, eksploatacji, zarządzania, wyłączenia innych z użytkowania dóbr i przeniesienia uprawnień). Dlatego ważnymi kwestiami dla współposiadaczy dóbr pragnących odnosić długofalowe korzyści jest utworzenie reguł zabezpieczających ludzi przed społecznymi dylematami, pochodnymi złożonej i wielostronnej natury ludzkiej.

A zatem efektywne zarządzanie wspólnotową własnością, której jednostki zasobu są wykorzystywane i użytkowane indywidualnie (użytkowanie alternatywne, konsumpcja rywalizacyjna), wymaga – dla przetrwania puli wspólnych zasobów – wypracowania zespołu instytucji, układów działających reguł (*working rules*), które „zawierają zalecenia zabraniające jakiegoś działania lub wyniku, zezwalające na nie lub ich wymagające” (s. 70). Autorka wyróżnia trzy poziomy reguł: poziom reguł wyboru konstytucyjnego, wyboru kolektywnego i poziom reguł operacyjnych (w tłumaczeniu pracy określane niezbyt fortunnie jako „bieżące”), którym odpowiadają trzy poziomy analizy. Każdy poziom reguł jest „zagnieżdżony” (*nested*) w innym poziomie,

co oznacza konieczność prowadzenia analizy instytucjonalnej na trzech poziomach (w późniejszych pracach Ostrom operuje czterema poziomami reguł).

Poziomy reguł odzwierciedlając złożoność świata człowieka i jego ekosystemu nie tylko wskazują na konieczność brania pod uwagę ich wzajemnej zależności i zgodności. Szczególnie istotną jest kwestia ich zmienności. Prowadząc analizę zmiany instytucjonalnej, trzeba pamiętać, że zmiana reguł na jednym poziomie implikuje zmiany reguł innego (głębszego) poziomu, a te zwykle są trudniejsze i bardziej kosztowne w realizacji. Autorka podkreśla, iż reguły są zmieniane rzadziej niż strategie działania jednostek w ich obrębie. Reguły i strategie tworzą razem formalne i nieformalne areny kolektywnego wyboru, czyli sytuacje, w których występują konkretne działania. Ostrom podkreśla, iż tak jak badacze problemów instytucjonalnych muszą stale poruszać się między światem teorii a światem ludzkiej działalności, tak samorządne i samoorganizujące się jednostki, rozwiązując w konkretnych warunkach pojawiające się problemy, winny stosować jako strategię zasadniczą „wędrowanie w tę i z powrotem po różnych poziomach” (s. 74). Funkcjonowanie w jednowarstwowym świecie znacznie ogranicza i uniemożliwia zdolności do samoorganizowania się i samorządności, a co za tym idzie – tworzenia produktywnych rozwiązań instytucjonalnych w zmieniającym się i niepewnym świecie.

Nie sposób przedstawić wszystkich wątków i problemów analizy instytucjonalnej CRR-ów występujących w omawianej pracy. Analiza danych empirycznych i ich teoretyczna interpretacja ilustrują instytucjonalne problemy związane z kolektywnym podejmowaniem przez jednostki decyzji, których efektem są udane (w przypadku współzależnych działań zbiorowych) lub nieudane (w przypadku działań niezależnych) rozwiązania procesów zarządzania wspólną własnością zasobów. Autorka przedstawia i omawia czternaście systemów wspólnych zasobów, z których sześć spełnia warunki pozwalające mówić o sukcesie instytucjonalnym samorządności i samoorganizacji, w trzech przypadkach działanie instytucji jest określone jako słabe, a pozostałych pięć to przykład porażki.

Na podstawie badań empirycznych Ostrom formułuje osiem zasad projektowania instytucji CPR (s. 126), których realizacja sprzyja istnieniu długotrwałych CPR-ów i tym samym podważa powszechne w owym czasie przekonanie o rozwiązywaniu problemów przez odwoływanie się do omówionych wcześniej uniwersalnych rozwiązań zewnętrznych. Wskazuje na zestawy czynników wpływających i działających na rzecz elastycznej adaptacji i rozwoju efektywnych reguł instytucjonalnych, a także najważniejszych zagrożeń dla względnie trwałego istnienia CPR-ów, czynników, które sprzyjają ich nadmiernej eksploatacji, konfliktom i zniszczeniu. Czytelnikowi pracy pozostawiamy zapoznanie się z analizą szeregu zmiennych (świata wewnętrznego jednostki i świata zewnętrznego) oraz szczegółowych warunków naturalnych wywierających wpływ na dokonywany wybór instytucjonalny.

Reasumując: zaproponowana przez Elinor Ostrom nowatorska konstrukcja teoretyczna wzbogaca i otwiera nową perspektywę dla analiz problemów kolektywnego działania (podejmowanych i rozwijanych także w późniejszych pracach Autorki). Praca stanowi jedną z ważniejszych wersji NI w naukach politycznych, przekraczając ich granice i ukazując zalety interdyscyplinarności w naukach społecznych, która umożliwia unikanie uproszczeń i jednostronnych wyjaśnień oraz przedstawiania ich jako ostatecznych prawd objawionych. Wskazuje zarazem, że jednym z ważniejszych czynników związanych z wyjaśnianiem ludzkiego zachowania w różnych sytuacjach jest sposób, w jaki uczestnicy danej sytuacji nabywają, przetwarzają, zachowują i wykorzystują informacje. Formułuje twierdzenia o charakterze normatywnym, które winny interesować przedstawicieli polityki podejmujących decyzje (*politics*) oraz administracji wprowadzającej te decyzje w życie (*policy*). Rolą badacza, przedstawiciela nauk społecznych – ten fakt Elinor Ostrom podkreśla zdecydowanie – jest dostarczanie wiedzy o zasadach projektowania sprawnych i skutecznych instytucji. Tylko poprzez budowę efektywnych układów i porozumień instytucjonalnych można ograniczać, a nawet eliminować dylematy kolektywnego działania.

Popularyzatorom serii Nobliści należą się wyrazy szczerego uznania i podziękowania. Gdyby praca została opublikowana znacznie wcześniej – co nie jest zarzutem wobec Wydawcy – to być może mielibyśmy obecnie w Polsce solidne, działające reguły wyboru konstytucyjnego, lepiej radzilibyśmy sobie z tworzeniem reguł wyboru kolektywnego, być może nie istniałby głęboki – zdaniem specjalistów – impas prawa, a reguły operacyjne byłyby rzeczywiście działającymi regułami. Co więcej, reguły wszystkich poziomów wyboru mogłyby być „zagnieżdżone”, dylematy i patologie występowałyby w znacznie mniejszym stopniu, koszty transformacji byłyby niższe, a członkowie społeczeństwa i jego przedstawiciele (w tym liberałowie i przedstawiciele innych ideologicznych nurtów porewolucyjnych i ich mutacji – odrzucających korespondencyjną teorię prawdy zwolenników relatywizmu poznawczego – głoszący hasła „żadnych reguł”, „żadnych ograniczeń”) zyskaliby może chociaż nikłą świadomość kluczowej wagi sprawnych, silnych, elastycznych i długofalowo efektywnych instytucji i układów instytucjonalnych dla dobra indywidualnego i dobrostanu społecznego wraz z wiedzą o przyczynach instytucjonalnych porażek. Niczego bardziej nie potrzeba Polsce, jak efektywnych rozwiązań instytucjonalnych. Mówiąc językiem Elinor Ostrom – zapewnienia/dostarczenia efektywnych instytucji, działających reguł opartych na wiarygodnych zobowiązaniach, reguł egzekwowanych, monitorowanych, sankcjonowanych.

Okazuje się jednak, że na wątpliwości i życzeniowe myślenie recenzenta także można znaleźć odpowiedź w omawianej pracy Lin Ostrom. Analizując koszty transformacji i zmiany instytucjonalnej Autorka pisze:

„Aby zrozumieć procesy wyboru instytucjonalnego, trzeba traktować je jako procesy historyczne, bieżące decyzje są bowiem podejmowane na podstawie decyzji podjętych w przeszłości. (...) Przeszłość zatem wywiera wpływ na wybory instytucjonalne na kilka sposobów. Bieżące reguły działania (w oryginale bieżące reguły operacyjne – P. Ch.) – reguły *status quo* – będące rezultatem decyzji podjętych w przeszłości zawsze chronią pewne jednostki i narażają inne. Proponowaną zmianę tych reguł musi poprzeć zespół jednostek na tyle duży, aby miał uprawnienia do dokonania zmiany. Przy tym zakłada się istnienie upoważniających do tej zmiany reguł *status quo* zarówno dla kolektywnego, jak i dla konstytucyjnego wyboru. W prawie wszystkich procedurach stosowanych na danej arenie wyboru kolektywnego lub wyboru konstytucyjnego z punktu widzenia procedury reguły *status quo* będą miały uprzywilejowaną pozycję. Dokonane w przeszłości wybory instytucjonalne otwierają pewne ścieżki do dalszego rozwoju, inne zaś je wykluczają” (s. 282).

Owa decyzyjna ścieżka zależności jest jednym z wariantów znanej koncepcji „path dependence” sformułowanej w ekonomii, ekonomii politycznej i kognitywistyce (by przywołać wspomnianą pracę D. Northa), w naukach politycznych czy socjologii. Także ta koncepcja wskazuje na rolę ram poznawczych w budowaniu teorii zbiorowego działania, jako kluczowej przesłanki społeczeństwa obywatelskiego i jego dobrostanu.

Na zakończenie uwaga dotycząca przekładu, który – pomijając drobne usterki – oddaje właściwie złożony sposób myślenia i budowy teorii Autorki pracy. Pewne wątpliwości budzi jedynie przekład tytułu pracy: *Dysponowanie wspólnymi zasobami*. Oddaje on bowiem tylko część intelektualnych intencji Elinor Ostrom. Na pierwszy rzut oka dysponowanie implikuje rozdział, a nie całościowe (samo)organizowanie i (samo)zarządzanie wspólnymi zasobami. W tytule oryginalnym zawarta jest idea (samo)zarządzania i samoregulacji ekosystemu i jego ważnej zasobowej cechy. Jak wiadomo, mówiąc o zarządzaniu nie myślimy wyłącznie o hierarchii i towarzyszących jej relacjach autorytatywnych. Najogólniej, tak jak P. Drucker, mamy na myśli sytuacje i procesy odnoszące się do zorganizowanego, nastawionego na osiągnięcie określonych celów działania istot ludzkich. Zdaniem innego znawcy problemu⁸:

„Zarządzanie jest (...) swego rodzaju »wędrówką przez chaos«, konstruowaniem rzeczywistości z dostępnych zarządzającemu elementów: pomysłów, ludzi i relacji między nimi, instytucji formalno-prawnych, środków materialnych (maszyn, urządzeń, budynków, materiałów, wyrobów gotowych itp.) i pieniężnych, a także praw do dysponowania nimi (...), to właśnie ciągle *tworzenie i modyfikowanie* takich konstrukcji. (...). Istotą zarządzania jest więc panowanie nad różnorodnością i *przekształcanie potencjalnego konfliktu we współpracę*. Współpraca, która zmierza do zapewnienia or-

⁸ Koźmiński, A. (1996) *Zarządzanie*, [w:] *Zarządzanie. Teoria i praktyka*, Koźmiński, A., W. Piotrowski (red.), s. 130, 131. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

ganizacji przetrwania i rozwoju, dotyczy nie tylko jej wnętrza, ale także i partnerów znajdujących się na zewnątrz” (podkreślenie moje – P.Ch.).

Jak więc winien wyglądać „pełniejszy” tytuł pracy w języku polskim? Zdaniem autora obecnego tekstu bardziej oddałby istotę pracy Elinor Ostrom przekład tytułu w brzmieniu: *Zarządzając wspólnymi zasobami. Adaptacyjne zmiany instytucji dla zbiorowej działalności*. Jest to oczywiście jedna z możliwych propozycji, wskazująca na wielość podnoszonych przez Autorkę problemów występujących w procesach gospodarowania wspólnymi zasobami. Ich wzajemne powiązania, przedstawione w sposób klarowny i nowatorski, świadczą o wielkiej wartości pracy Lin Ostrom oraz znaczeniu jej intelektualnych osiągnięć (odzwierciedlonych Nagrodą Nobla właśnie za „ekonomiczną analizę zarządzania, w szczególności wspólnymi zasobami”). Omawiana praca winna znaleźć się w kanonie lektur obowiązkowych studentów wszystkich dyscyplin nauk społecznych.

Bibliografia

- Hardin, G. 1968. *The Tragedy of the Commons*. „Science” 162: 1243-1248.
- Kiser, L. and E. Ostrom. 1982. *Three Worlds of Action. A Methatheoretical Synthesis of Institutional Approaches*. W: *Strategies of Political Inquiry*, E. Ostrom (ed.), s. 179-222. Beverly Hills/London/New Delhi: Sage Publications.
- Olson, M. 1965. *The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge-Massachusetts, London, England: Harvard University Press. Wydanie polskie: Olson, M. 2012. *Logika działania zbiorowego. Dobra publiczne i teoria grup*. Tłum. Sebastian Szymański. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Ostrom, E. 1986. *A Method of Institutional Analysis*. W: *Guidance, Control, and Evaluation in Public Sector. The Bielefeld Interdisciplinary Project*, Kaufman, F-X., Majone, G., Ostrom, V. with assistance of Wirth, W. (eds.), s. 459-478. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Ostrom, E. 1986a. *Multiorganizational Arrangements and Coordination: An Application of Institutional Analysis*, W: *Guidance, Control, and Evaluation in Public Sector. The Bielefeld Interdisciplinary Project*, Kaufman, F-X., Majone, G., Ostrom, V. with assistance of Wirth, W. (eds.), pp. 495-519. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Ostrom, E. 1986b. *An Agenda for the Study of Institutions*. „Public Choice” 48: 3-25.
- Ostrom, E. 1988. *Institutional Arrangements and the Commons Dilemma*. W: *Rethinking Institutional Analysis and Development. Issues, Alternatives, and Choices*, Ostrom, V., Feeny, D., and Picht, H. (eds.), s. 101-139. San Francisco, California: International Center for Economic Growth.
- Ostrom, E. 1990. *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ostrom, V. and E. Ostrom. 1977. *Public Goods and Public Choices*, in *Alternatives for Delivering Public Services: Toward Improved Performance*, E.S. Savas (ed.), s. 7-47. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Świątek, P. 2012. *James Samuel Coleman. Program unifikacji nauk społecznych*, „Decyzje” 18: 129-136.